

gických cílů vyučování a jednání učitele. Zabývají se problematikou agresivity ve vyučování zejména jejími příčinami. Čtenářsky velice zajímavá je podkapitola věnovaná jednání učitele zaměřenému proti agresivitě. Dále rozebírají příznaky, příčiny a stabilitu „připravenosti k námaze“ u žáků, formulují její teorii a kognitivní model. Školní stres znamená více než módní slovo. Škola představuje pro žáky zátěž, někdy i hrozbu. Jedna podkapitola je věnována úzkostným žákům a úzkostnému chování. Inspirující jsou pokyny, jak jednat s úzkostným žákem. Autoři důsledně rozlišují pojmy školní výkon, nadání, výukové potíže, práce schopnost a pracovní styl.

V kapitole, Psychologické diagnózy jako základ pedagogického jednání, se autoři zabývají jak diagnostikou žáka pozorováním, dotazníkovými metodami a rozhovorem, tak i diagnostikou atmosféry vyučování, vyučovacího stylu a vedení vyučování. Dávají také podněty k sebeanalýze učitele a k řešení kritických situací ve vyučování. Stranou neponechávají ani možnosti a problémy sebeznaní žáků.

V poslední kapitole se seznámíme s možnostmi změn pedagogicky nepříznivých očekávání učitele a zlepšení jeho sebekontroly. Autoři také odpovídají na otázky, jak může učitel vytvořit nutné předpoklady pro bezkonfliktní vyučování, jak může zvyšovat „připravenost k námaze“ a jak má přistupovat k různým druhům výukových obtíží.

Kniha se obrací zejména na učitele a studující učitelství, kteří mají minimální školní praxi, neučí se psychologii jako kanonizovanému vědění, ale mají se efektivně seznámit s jejími výsledky. „Kdo se chce pouze připravit na zkoušku, sáhne spíše po klasické učebnici pedagogické psychologie, kdo doufá v náhlé změny chování, měl by využít nabídky zúčastnit se výcviku.“ Autoři nenabízejí snadné vyřešení problémů a rychlé úspěchy, ale pouze podněty a pomoc při úsilí o zvýšení citlivosti k řešení a předcházení vlastních problémů učitele a problémů žáků. Příklady nejsou nabízeny jako patentované recepty, ale pro informaci a vhled do vlastních pedagogicko-psychologických analýz a reflexí. Autoři se zaměřují na jednání učitele a žáka, a přitom ponechávají stranou vliv sociálního prostředí, školského systému a učebních plánů. Dělalí to záměrně a vědomě. Je to jeden z důvodů, proč je většina podnětů v publikaci obsažených použitelná i v našich podmínkách.

Psychologové pracující v pedagogicko-psychologických poradnách a zařízeních pedopsychiatrických při případové práci uvažují převážně diferenciatní diagnosticky a v kategoriích individuálně psychopatologických (mluvíme např. o agresivních projevech u dítěte s disociačním vývojem osobnosti). Obecnější přístup, který nabízí recenzovaná publikace, může kultivovat tuto jejich profesionální zkušenost a rozšířit repertoár způsobů uvažování, být východiskem pro poradenství učitelům a zároveň poskytnout kvalifikovanou orientaci k intervencím do systému dítě-škola-rodina. Podobnou příručku v naší psychologické literatuře zatím postrádáme.

Jiří Dan

И. Хофман: Активная память. „Прогресс“, Москва 1986, 312 с. (orig. J. Hoffmann: Das Aktive Gedächtnis. Berlin 1982).

V posledních letech psychologickým výzkumům paměti byla věnována velká pozornost a bylo v této oblasti dosaženo značných úspěchů. Zásahu na tom mají také experimenty a diskuse, které probíhaly pod vedením F. Kluxe v pracovní skupině pro zkoumání lidské paměti, vytvořené v roce 1972 při psychologické fakultě Humboldtovy univerzity v Berlíně.

Díky překladu, který uskutečnilo sovětské vydavatelství Progress, se kniha J. Hoff-

manna Aktivní paměť („Активная память“, orig. Das Aktive Gedächtnis) stává dostupnou široké čtenářské veřejnosti nejen Sovětského svazu, ale i u nás.

Kniha je určena specialistům, kteří se zabývají lidskou pamětí.

Autorem knihy je známý psycholog z Německa, profesor berlínské univerzity, žák významného psychologa-experimentátora profesora F. Kluxe, Joachim Hoffmann, který pokračuje ve výzkumech, a to v linii vytyčené F. Kluxem, v linii strukturálně funkční analýzy poznávacích procesů.

J. Hoffmann a jeho spolupracovníci uskutečnili řadu důležitých výzkumů nejrozumnějších fenoménů lidské paměti. Pro tyto výzkumy je typické široké pojetí funkcí paměti, zahrnující nejen procesy uchovávání, ale i získávání, vznikání a využívání vědomostí.

Je třeba však upozornit na skutečnost, že v průběhu mnoha desetiletí výzkumy lidské paměti byly realizovány téměř výhradně z hlediska schopnosti prosté reprodukce. Předmětem zkoumání byla paměť jako „statická úschovna stop“, z níž si nacházející se zde informace můžeme i po dlouhodobém uchování vybavit.

V knize J. Hoffmanna je však podáno zásadně jiné hledisko. Paměť zde není považována za izolovanou funkci, ale za část procesů odrazu a zpracování vnějšího světa v našem vědomí, které obecně nazýváme kognitivními procesy. V tomto pojetí paměť představuje nezbytnou komponentu poznávací činnosti. Paměť tedy zabezpečuje nejen reprodukci uchované informace, ale i na základě pamětních stop modifikaci přicházející nové informace.

Už z názvu knihy Aktivní paměť je zřejmé, že autor chápe paměť jako dynamickou komponentu uchovávání a poznávání okolního světa člověkem. Autor tedy zdůrazňuje, že pamětní proces je vysoce aktivní činností. Tato teze je nosným pilířem celé Hoffmannovy práce. Podrobně pojednává o současných představách o psychologických mechanismech kognitivních procesů, jež jsou základem fenoménu paměti. Analýza funkcí paměti se opírá o nejnovější údaje experimentálních výzkumů a jejich teoretická zobecnění.

Pokus analýzy paměti jako aktivní činnosti, zprostředkované řečovými a intelektuálními procesy, sblíží koncepci autora knihy s teoretickými tezemi rozpracovanými sovětskými psychology, např. L. S. Vygotským, A. N. Leontjevem, P. I. Zinčenkem, A. A. Smirnovem, A. R. Lurijou aj.

Předmluvu k ruskému vydání napsali B. M. Veličkovskij a N. K. Korsakovová. Vlastní Hoffmannova studie se člení do šesti kapitol:

1. Elementární mechanismy rozpoznávání
2. Reprezentace informace v paměti
3. Náznorná reprezentace informace v paměti
4. Sémantické kódování
5. Organizace paměti
6. Formování nové informace v paměti

J. Hoffmann věnuje zvýšenou pozornost zvláštnostem krátkodobé a dlouhodobé paměti, spjatým se zapamatováním a reprodukcí významů slov a pojmů.

V první kapitole autor pojednává o základních mechanismech vnímání informace a v této souvislosti podává charakteristiku ultrakrátkodobé paměti. Objasňuje zvláštnosti procesů kódování zrakových stimulů (kódování zrakových konfigurací, kódování vizuálně vnímaných slov, kódování pohybu) a kódování zvukových stimulů, přičemž se zaměřuje na způsob zpracování informace v procesu kódování (paralelní a postupné). Dále uvádí podmínky, za nichž dochází buď k automatickému nebo vědomě řízenému kódování v ultrakrátkodobé paměti.

Další dvě kapitoly jsou věnovány problémům dlouhodobého uchování přijaté informace, o nichž je podrobněji pojednáno ještě v kapitole čtvrté. Zde autor rozpracovává zejména vztah mezi vnímáním a ovlivňováním minulou zkušeností.

Autor se pokouší odpovědět na otázku: v jaké formě se v paměti uchovávají poznatky o okolním světě a sociálním prostředí, které jedinec získává v průběhu svého života. Svoji odpověď staví na existenci sémantické reprezentace (kapitola dru-

há). Podle J. Hoffmanna je možné sémantickou reprezentaci popsat pomocí dvou základních charakteristik: 1) pomocí pojmů, odrážejících celé třídy objektů, 2) pomocí vztahů, odrážejících souvislosti mezi konkrétními objekty nebo pojmovými třídami. V této souvislosti autor pojednává o různých druhích reprezentace pojmů (množinová reprezentace pojmů, reprezentace pojmů pomocí prototypů a reprezentace příznaků pojmů) a o reprezentaci sémantických vztahů a jejich dvou formách (procesuální a deklarativní).

Ve třetí kapitole, nazvané *Názorná reprezentace informace v paměti*, se J. Hoffmann věnuje následujícím problémům: vliv obraznosti verbálního materiálu na jeho zapamatování, reprezentace prostorových vlastností stimulace v paměti a její vliv na přijetí řešení, vliv zvláštností úloh a parametrů osobnosti na použití obrazné reprezentace, transformace obrazných představ a operování s nimi.

V kapitole čtvrté se autor zabývá problematikou sémantického kódování. Řeší problém přiřazení vnímaného objektu k pojmu obsaženému v paměti (tj. pojmové kódování objektů) a současně zkoumá procesy rozpoznávání slovních významů. Dále rozebírá faktory, které ovlivňují procesy pojmového kódování, a objasňuje otázku, týkající se vlivu kontextu na sémantické kódování, a otázku závislosti kódování na cíli činnosti subjektu.

Pátá kapitola je věnována analýze fenoménu integrace informace v paměti. Konkrétně se autor zabývá základními principy organizace informace, sémantickou organizací prostorové informace, souboru slov a textu a úlohou krátkodobé paměti v procesech sémantického strukturování.

V šesté, závěrečné kapitole jsou posuzovány mechanismy integrace nové informace do systému stávajících informací a kognitivní transformace při generování nových poznatků (v nových souvislostech) ze stávajících.

Z důvodu úplnějších odpovědí na výše uvedené problémy jsou v této studii popisovány a vysvětlovány některé experimentální postupy, což někdy narušuje kontinuitu textu jako celku.

Autor upozorňuje na skutečnost, že v předkládané studii není pojednáno o některých podstatných aspektech psychologického zkoumání paměti, k nimž patří např. individuální zvláštnosti paměti, jejich změna v procesu vývoje, dále neurofyzilogické základy paměti, a to z důvodu zaměření se na obecně psychologické problémy studia paměti z pozic kognitivní psychologie.

Psychologické výzkumy lidské paměti mají značný praktický význam, zvláště ve vyučovacím procesu. Tak např. pro učitele je důležitá otázka uspořádání učební látky, sled jejího předkládání žákům, a to z důvodu zajištění vysoké kvality osvojení při minimálním vynaložení času. Pro řešení takového problému je důležité znát zákonitosti organizace informace v paměti a její reprodukce. Velký význam má i odhalení a modelování mechanismů paměti, zabezpečujících uchování velkého objemu informace získávané během života jedince, ale také rychlá a přesná reprodukce nezbytné informace při měnících se vnějších podmínkách. Praktické uplatnění by našlo i odhalení mechanismů, s jejichž pomocí se formují názorné představy, neboť jejich postupné zobecnování vede ke vzniku pojmů a jednak tyto představy napomáhají tvůrčí činnosti.

V závěru je třeba konstatovat, že práce *Aktivní paměť* J. Hoffmanna je nesporně významným příspěvkem k řešení některých otázek složité problematiky funkční struktury poznávacích procesů u člověka. Je nepochybné, že právě výzkumy lidské paměti sehrály a sehrají důležitou úlohu při komplexním řešení těch problémů, které klade společenská praxe.

Zdenka Stránská